

HOVA TARTOZHATUNK?

Szinte minden magyar egyetért abban, hogy a Magyarországgal szomszédos országok kisebbségben élő magyarjai segítségre szorulnak. E közösségek tagjai is szívesen vesznek minden segítő szándékot, így várakozással fogadták azokat a töredékes információkat, melyek szerint Magyarország – különleges státussal felruházva őket – kedvezményeket biztosítana számukra, s ezt törvénybe kívánja foglalni.

Az első kérdésnek, amelyre a státustörvény koncepciójának választ kell adnia, úgy kellene hangoznia, mi a célja a készülő törvénynek? A koncepció ez év júliusi szövegében csak töredékes választ találunk e kérdésre. Az egyik válasz szerint a koncepcióban megfogalmazott célok „hozzájárulnak Magyarországnak közvetlen környezete politikai és gazdasági stabilitásának megszilárdításához, s ily módon elősegítik Magyarország csatlakozását az Európai Unióhoz, valamint az egész közép- és kelet-európai térség közeledését az euroatlanti szervezetekhez”.(1) A második utalás szerint „A koncepció általános elvéből kiindulva olyan megoldásokat kellene alkalmazni, melyek a jogalanyok szülőföldjükön maradását szorgalmazzák, és nem támogatják Magyarországra történő áttelepülésüket”.(2) Ezt azzal kívánja elérni a koncepció, hogy az itt jogoknak nevezett kedvezményekből ki kívánja zárni azokat, „akik már magyar állampolgárok, vagy akik magyarországi bevándorlásukat kezdeményezték”. (3)

Ugyanakkor a koncepció szövegében nem szerepel az a cél, hogy a törvény jelentősen erősítse a határon túli magyarok túlnyomó többségének nemzeti identitását, illetve nemzeti kötődését. Elvileg ennek kellene lennie az első számú célnak, jóllehet a koncepció nem ezt mondja ki. Nemcsak annak kellene lennie „a szomszédos államokban élő magyarokat megillető egyes kedvezmények”(4) céljának, hogy javítsa Magyarország integrációs esélyeit, valamint, hogy csökkentse a határon túli magyarok kedvét a Magyarországra településre, hanem, elsősorban azt kellene céljául kitűznie, hogy magyarként maradjanak meg szülőföldjükön. Tétélezzük fel, hogy a koncepciónak – ha kimondatlanul is, de – célja ez. Vizsgáljuk hát meg, mennyiben teljesíti a mostani koncepció ezt a célkitűzést.

Az első probléma, ami a koncepcióval kapcsolatban felmerül az említett perspektívából nézve, hogy minden egyes határon túli magyart megilletnek-e a felsorolt kedvezmények vagy sem. Tehát a határon

túli magyarok egyéni jogairól van-e szó, amelyet a magyar állammal szemben érvényesíthet minden egyes határon túli magyar nemzetiségű egyén, vagy nem mindegyik élhet vele. A szöveg ellentmondásos ebben a tekintetben. Egyrészt nem jogokról, hanem csak kedvezményekről beszél. Másrészt azonban a szomszédos államokban élő magyarokat „megillető” kedvezményeknek nevezi azokat. Tehát a kedvezményeknek elvileg minden olyan magyar nemzetiségű személyt meg kellene illetniük, aki valamelyik Magyarországgal szomszédos ország állampolgára.

Az ilyen megfogalmazás kialakulásában minden bizonnyal jelentős szerepet játszottak a koncepció megszületésének körülményei. Nevezetesen, hogy az első kérdés nem úgy hangzott, melyek azok a területek, amelyeken számottevően erősíthető a határon túli magyarok kötődése nemzetükhöz, s ezek közül melyeket volna előnyös, valamint lehetne az ország belső jogával, és nemzetközi szerződéseivel összhangban jogukká tenni. Ehelyett a mai koncepció létrejöttének folyamata a határon túli magyarok kettős állampolgárságának ígéretével indult. Majd miután kiderült, hogy az eredeti ígéret megvalósíthatatlan, megkezdődött fokozatos szűkítése. E folyamat mostani állomása ez a koncepció.

Egyik sajátossága, hogy nem magyarországi alkotmányos egyetértés eredményeképpen született, hanem belpolitikai vita eredményeképpen, a kettős állampolgárságot ígérők, és az azt megvalósíthatatlannak tartók, illetve ellenzők között.

A koncepció kialakulásának második sajátossága, hogy a törvénytervezetet a magyarországi előkészítők a határon túli magyarok egy-egy aránylag szűk elitcsoportjával vitatták meg. A szlovákiai magyarok körében például egyáltalán nem folyt szélesebb szakmai vita a tervezetről, a nyilvánosság pedig mit sem tudott a kérdés részleteiről. A sajtóban csak a koncepció megszületését követően jelentek meg töredékes, gyakran önellentmondó információk annak tartalmáról. Azaz a határon túli magyarok körében sem a közösségi egyetértés szabályainak és intézményeinek kialakításával, s a lehető legszélesebb kör bevonásával kezdődött a folyamat, hanem egy csoport bekapcsolásával az alkufolyamatba.

Ezek a sajátosságok többek között azzal a következménnyel jártak, hogy Magyarországon belpolitikai csatározások részévé vált a törvény alkotásának folyamata, s így féltő, hogy a végrehajtását is nyilvános po-

litikai viták kísérik majd. A nyilvános társadalmi vita elkerülésével a határon túliak vonatkozásában is fennáll annak a lehetősége, hogy a „törvény erejét” egy csoport kezébe teszik le, annak minden politikai és társadalmi következményével.

Azt a feszültséget ugyanis, amelyik a mindenkit megillető jogok és a kedvezmények közt húzódik, a koncepció a következő megoldással kívánja feloldani: „annak eldöntésében, hogy ki ‘magyar’, tehát ki számít jogosultnak, nem a magyar állam, hanem a határon túli magyar közösség az illetékes, amelyben a kérdéses identitású személy él.” Tehát „a kérdéses identitású személy” identitásáról, azaz arról, hogy magyar-e, nem saját maga, hanem a határon túli magyar közösség, pontosabban, amint az a koncepcióból kiderül, egy érdekesen felálló szerv dönt.

Térjünk vissza arra, hogy ez a koncepció mennyiben alkalmas az általunk megnevezett cél elérésére. Nevezetesen, hogy a szlovákiai magyarságot szorosabban kösse nemzetéhez. Ennek két feltétele van. Az egyik, hogy a jogosultságok és kedvezmények köre olyan tág legyen, hogy a határon túli magyarok minden jelentősebb társadalmi rétege számára vonzó legyen. Elsősorban pedig azok számára, akik ingadoznak, tehát hajlamosak felecserelni nemzeti identitásukat, illetve gyermekeikét a többségi nemzetre. A másik feltétel pedig, hogy a jogok és kedvezmények egyéneknek történő odaitélése olyan szempontok érvényesítésével és olyan mechanizmusokon keresztül történjen, amelyek az érintettek szempontjából igazságosak. Tehát nem váltanak ki társadalmi vitákat, valamint a státust igénylő személyek számára nem járnak negatív tapasztalatokkal.

Ha az első feltétel nem teljesül, akkor a határon túli magyaroknak csak kisebb hányada fog érdeklődni a törvény által nyújtott jogok és kedvezmények iránt.

Nézzük, mit kínál a koncepció az első feltétel szempontjából. Semmi nyoma annak, hogy a koncepció készítői ilyen jellegű vizsgálatokba kezdtek volna. Tehát friss kutatásokat végeztek volna, felmérve, hogy az egyes magyar kisebbségek mely rétegei milyen elvárásokkal fordulnának Magyarországra felé, kiváltképpen azok, akiknek nemzeti identitását elsősorban erősíteni kellene: az ingadozók. A kutatások eredményéből az is kiderült volna, melyek azok a területek, melyeket törvénnyel kell és lehet szabályozni, s melyek azok, amelyeket másként. Ez a helyzet minden bizonnyal annak a folyamatnak a következménye, amelyben a kettős állampolgárság koncepciójától hátráltak vissza az alkudozó magyarországi és határon túli tárgyalócsoporthoz.

A kínálat a következő: Kulturális és tudományos életük támogatása címén művészeti díjak adományozása, művelődési ösztöndíjak biztosítása, akadémiai

köztestületi tagság lehetősége, valamint könyvtári szolgáltatások igénybevétele. Az oktatás területén közelebről meg nem határozottan felsőoktatási részképzés biztosítása, pedagógusigazolvány, könyvtárak és levéltárak ingyenes használata, ingyenes diploma-honosítás, beiskolázási támogatás, pedagógus továbbképzés, részvétel a szaktárgyi versenyeken, évente egyszeri, három hónapot meg nem haladó munkavállalás, számukra az orvosi vizsgálati költségek átvállalása, az orvosi vizsgálatról szóló papírok haladékkal való benyújtásának lehetősége, a diploma- és szakképesítés-igazolási költségeinek átvállalása. Mindezt Magyarország EU-tagságáig.

Ígéri továbbá az egészségügyi szolgáltatások valamilyen, a koncepció által meg nem határozott körét, a hadigondozottak hátrányos megkülönböztetését. Egy még ködösebb mondatban a következő olvasható: „A megalkotandó törvény megvizsgálja a határon túli magyarok esetében a családtámogatás egyes formáinak szabályozását”. (5)

Nézzük, mely rétegeket érintenének kedvezően a fentiek, amennyiben persze optimálisan érvényesülhetnének. A kutatóértelmiség egyes csoportjait, a magyar egyetemisták egy részét, a magyar pedagógusok legaktívabbjait, valamint a magyar iskolába járó, legjobban tanuló diákokat, azokat, akik részt vesznek tanulmányi versenyeken. Rajtuk kívül azokat, akik idénymunkát vállalhatnak, s találnak is ilyen állást Magyarországon. Továbbá egyes betegségektől szenvedőket, feltételezhetően olyan esetekről lehet szó, amelyek gyógyítása Magyarországon magasabb szintű, mint Szlovákiában. Valamint egyelőre tisztázatlan módon és mértékben, valamiféle családtámogatásról is beszél a törvény. Ha ez alatt a sokgyermekes családokat értik a koncepció alkotói, akkor esetleg őket is ide sorolhatjuk. Persze, s ez fontos körülmény, a koncepcióból nem derül ki, mekkora a kedvezmények mértéke.

A fentiekből világos, hogy legalábbis a szlovákiai magyarok nagyobbik részét nem érintik a felsorolt kedvezmények. Továbbá a koncepcióban nem jelenik meg a legfontosabb célcsoport: azok, akik identitásváltásra hajlamosak. A kedvezményekhez javarészen olyan területeken lehet jutni, amelyek a kisebbség legmagasabb szinten teljesítő tagjai számára érdekesek. S minden bizonnyal éppen ennek a rétegnek a legszorosabb a kötődése nemzeti kultúrájához, itt a legalacsonyabb az ingadozók aránya. Ebből a megállapításból persze nem következik, hogy e rétegeknek ne lenne szükségük kedvezményekre. Az azonban mindenképpen következik belőle, hogy a koncepció társadalmi perspektívája szűkebb a szükségeseinél, és éppen a legveszélyeztetettebb területekre irányul a legkevésbé.

Lehet persze, hogy a kettős állampolgárságtól való visszahátrálás alkufolyamatában a határon túliak tárgyalódelegációi akár tudatosan, akár ösztönösen azon társadalmi rétegek érdekeit képviselték vehemensebben, azon rétegek érdekében voltak határozottabbak, ötletesebbek, amelyekhez magukat is sorolják. Mindenesetre a társadalmi vita elmaradása az érintettek körében, valamint ennek részeként a szélesebb szakmai vita hiánya okán az érintett rétegeknek esélyük sem volt a korrekcióra.

A másik lehetséges probléma a jogok és kedvezmények odaítélésének önkényes volta. Ebben az esetben feltételezhető, hogy a jogok és kedvezmények önkényes odaítélése, megtagadása, illetve megvonása konfliktusokhoz vezet az igénylők között, egyeseket szembefordítva másokkal, valamint a törvény első számú céljával.

Ezzel kapcsolatban azt kell megvizsgálni, hogy ki miképpen ítéli meg a fenti kedvezményeket? A válasz minden bizonnyal szintén a koncepció kialakulásának már jellemzett folyamatából adódik. Ennek részeként a kettős állampolgárság joga „kedvezményekké” változott. A fogalomváltás megnyitja a kapukat e kedvezmények megítélésének a jogokénál sokkal lazább kezeléséhez. Pontosabban fogalmazva lehetőséget nyújt a kérdés nem emberi jogi megközelítéséhez.

A kérdés tehát az, hogy jogok-e a fenti kedvezmények? Ha igen, akkor aligha vonható kétségbe, hogy mindenkit megilletnek, aki magyarnak vallja magát, s rendelkezik a magyar identitás minimális elemeivel. Azaz aligha kerülhető meg, hogy ezen identitáshoz kapcsolódó jogokat az egyénhez telepítsék. Ha azonban nem jogok, akkor lehetőség nyílik arra, hogy e kedvezmények vagy származás, vagy valamiféle nemzeti teljesítmény, esetleg mindkettő alapján ítéltesse meg. Amihez persze szükség van a származás bizonyításának szempontjaira, valamiféle nemzeti teljesítménylistára, valamint a helyzet logikájából következően megítélőkre, akik értékelik a kérelmezők származását, nemzeti teljesítményét, igazolják, avagy cáfolják azt.

A származással, illetve nemzeti teljesítménnyel kapcsolatban mindeközéig nem tartalmaz pontos részleteket a koncepció. A szöveg annyit mond, hogy „A társadalmi szervezet az ajánlást a kérelmező személy magyarsághoz való tartozása alapján állítja ki, egyéb szempontokat nem vizsgálhat”. (6) Ám hogy melyek a magyarsághoz tartozás kritériumai, azt a koncepció nem részletezi. Annyi mindenesetre magánbeszélgetések során hallható volt, hogy a kérelmezőnek egyfajta kérdőívet kellene kitöltenie. A kérdőív tartalmáról Szlovákiában különféle véleményeket lehet hallani (ebben az esetben sem a sajtóban láttak napvilágot). Ezekben megjelent a származás igazolása, aktív részvétel követelménye valamely nemzetiségi szer-

vezetben, az anyanyelvi oktatás, a magyar kultúra ismerete, és bizonyára más szempontok is. És persze mindezek különféle értelmezése.

A kedvezményeket odaítélő intézményrendszerrel kapcsolatban azonban, ha szűkszavúan is, de állást foglal a koncepció. Leszögez néhány szempontot, mely révén egy csoportot felruhá a törvény által biztosított előnyök odaítélésének és megvonásának hatalmával. „Egyes kedvezmények igénybevétele érdekében a magyar állam által alapított közhasznú szervezet szerződést köt külön-külön mindegyik, a szomszédos országokban élő magyar közösségek által létrehozott társadalmi szervezettel. (Ez a szerződéses nemzetkonceptió sarkalatos pontja.)” A koncepcióból nem derül ki, milyen szempontok alapján állna fel ez a magyar állam által alapítandó közhasznú szervezet, és mely kedvezmények tartoznának illetékességi körébe. Ám az igen, hogy a vele kötött szerződés feltétele volna annak, hogy az adott határon túli magyar közösség egy társadalmi szervezete érvényesíthesse az adott kedvezményt. Ez olyan helyzetben válhat fontossá, amikor az adott határon túli magyar kisebbség tagjai nem értenek egyet az adott társadalmi szervezet jellegében. Ebben az esetben az a társadalmi szervezet gyakorolja a kedvezmények megítélését, amellyel a magyarországi fél szerződést köt, ilyenkor tehát a magyarországi fél dönt.

A koncepció nagyon általánosan fogalmaz a határon túli magyar társadalmi szervezet létrehozásának módjával kapcsolatban is. A koncepció azt jelzi, hogy miután megalakult az említett szervezet, és bejegyezték, valamilyen közelebből meg nem határozott feltételek mellett más társadalmi szervezetek, sőt mi több egyének is tagjaivá válhatnak. Tehát mind kollektív, mind egyéni tagjai is lennének. Hogy pontosan milyen feltételek mellett, és milyen jogosítványokkal rendelkeznének a később belépők, az nem derül ki a koncepcióból. Annyi azonban igen, hogy ezek szerint lennének alapítók, azaz először létrejönne a társadalmi szervezet, és később belépő szervezetek és egyének, akiket az alapítók vesznek fel valamilyen ma nem ismert kritériumok alapján. Ám az alapítók kilétéről és a társadalmi szervezet jellegéről, belső szerkezetéről semmit sem mond a koncepció.

E társadalmi szervezet jellegével kapcsolatban így többféle elképzelés fogalmazódott meg Szlovákiában, de nem csak ott. Az egyik szerint tulajdonképpen nem is volna ez társadalmi szervezet, ugyanis fő erejét az adott magyar kisebbség politikai pártja, vagy egyik politikai pártja adná. A másik szerint a politikai párt, valamint egyes kiválasztott társadalmi szervezetek alapítanák. Persze elképzelhető az a megoldás is, hogy csak kiválasztott társadalmi szervezetek alapítsák és adják a fő erejét. Valamint az is, hogy minden

társadalmi szervezet egyenlőségen alapuló szövetsége volna, ám ez utóbbi eddig komolyabban nem fejlődött fel. Ugyanakkor még az utóbbi megoldásnál is fennáll a direkt pártbefolyás lehetősége. Ugyanis több társadalmi szervezet a valóságban politikai párt-hoz kötődő korporáció, vezetésének jelentős részét különféle rangú politikusok alkotják.

Egyszóval ezen elképzelés szerint a politikai pártok, korporációik, illetve a társadalmi szervezetek struktúrái, apparátusai alkotnák azt az intézményrendszert, amelyik véleményezné a kérvényezőket. Továbbá e társadalmi szervezet álláspontja kötelező érvénnyel bírna a magyarországi fél számára. Ezt a mostani koncepció is leszögezi kimondva, hogy: „A társadalmi szervezet ajánlását, amennyiben azt meghatározott formában nyújtják be, az arra kijelölt magyarországi hatóság mérlegelési jog nélkül elfogadná” (7). Akit tehát ez a határon túli magyar szervezet ajánlana, az megkapná a státusigazolványt, akit nem ajánl, az nem kaphatná meg. Szlovákiában olyan vélemény is hallható volt, hogy a státusigazolványt csak bizonyos időszakokra kapja meg a kérelmező, majd azt követően ismét vizsgálatnak kell alávetnie magát. A szervezet helyi, illetve regionális struktúráin keresztül véleményeztetné a kérelmező által kitöltött kérdőívet, majd a szervezet központi vezetése adná meg vagy tagadná meg az ajánlást. A státusigazolvány kiállítás után ez a szervezet felülvizsgálná az adott személy magyarságteljesítményét, s meghosszabbítaná, vagy megvonná az illető státusigazolványát.

Egy ilyen rendszer működése jobb esetben több olyan elemet is megtűr – rosszabb esetben pedig egyenesen erősít –, amelyek távol állnak a semlegeség követelményétől. Minden olyan területen, ahol a magyarságteljesítmény nem igazolható egyértelműen, ott a helyi, illetve a központi szervek megítélésétől függ az ajánlás megadása. Sőt ahol igazolható, ott sem biztos, hogy garanciát jelent. Egyszóval a most felvázolható rendszerbe bőven befér az egyénnel szembeni önkényes eljárás.

Mértéke attól függ, milyen célokat fog szolgálni, s ennek függvényében miként áll fel a koncepcióban felvázolt intézményrendszer. Az egyik elképzelhető lehetőség, hogy az intézményrendszer célja az lenne, hogy minél több határon túli magyar igényeljen státusigazolványt, s kapja is meg. Egy efféle inkluzív stratégiában a nemzeti identitás igazolásának alapelemei esetében meg kellene adni a státusigazolványt. Ám ebben az esetben nem lenne szükség semmilyen határon túli kiterjedt szervezeti rendszerre, erre képesnek kellene lennie a magyar állam hivatalainak.

AKIT TEHÁT EZ A HATÁRON TÚLI MAGYAR SZERVEZET AJÁNLANA, AZ MEGKAPNÁ A STÁTUSIGAZOLVÁNYT, AKIT NEM AJÁNLT, AZ NEM KAPHATNÁ MEG.

Ha azonban nem, illetve nemcsak erről van szó, akkor itt két egymással szembenálló cél kerül bele a törvénybe. Az egyik a már említett kötődés-erősítés, a másik pedig egyes határon túli szervezetek, politikai irányzatok befolyásának, hatalmának növelése. Ebben az esetben persze az a törvény eredményességének mértéke, hogy a kedvezmények odaítélése, illetve megvonása megerősíti-e egyes politikai irányzatok, illetve eliteszoportok befolyását másokkal szemben, kiterjeszti-e azt mások rovására. Ehhez persze olyan szervezetet kell képezni, amelyek hatékonyan preferálják az egyik felet. Valamint olyan kedvezményeket kell biztosítani a törvénynek, amely eredményeképpen a kedvezményezettek bevonhatók a hatalmi harc különböző szintjeibe. Figyelembe véve a mostani koncepció megszerzhető kedvezményeinek jellegét, s azokat a társadalmi rétegeket, amelyek várhatóan érdeklődhetnek e kedvezmények iránt, ez a cél is befér a koncepcióba.

A feszültség nyilvánvaló. Ha ugyanis többféleképpen értelmezhető kérdőívet akár helyi, akár országos hatalmi érdekekkel bíró apparátus ellenőriz, s dönt a kedvezmények megadásáról, az aligha történik majd visszaélések, korrupció, önkényes bánásmód nélkül. Még akkor is jócskán előfordulnak majd ilyen esetek, ha országos szinten közvetlen politikai összecsapásra éppen nem használják a rendszert. Hát még, ha igen. Az ilyen gyakorlat pedig aligha növeli a magyar nemzeti kötődésűek számát. Sőt. Aki szembe találkozik egy ekképpen működő rendszerrel, vagy akár csak hírért hallja, annak magyar kötődése alighanem gyengülni fog.

Amennyiben egy bizottság által megítélt nemzeti teljesítmény alapján kapja meg, vagy sem, majd tarthatja meg vagy veszíti el státusigazolványát, a koncepció egyik szlovákiai bírálójának szavaival szólva egy ilyen törvény „státusmagyarokra és magyarokra” osztaná a magyar kisebbségeket. Az első számú kérdés, amelyet fel kell tenni ezzel az állapottal kapcsolatban, hogy a nemzeti identitás és az egyenlő méltósághoz való jog elválasztható-e egymástól? Adhatók-e kedvezmények olyan személyeknek, akiket politikai pártok, különféle korporációik, esetleg társadalmi szervezetek magasabb nemzeti teljesítményűnek ítélnék? S megtagadhatók-e ezek a kedvezmények azoktól, akiket ugyanezek a szervek alacsonyabb nemzeti teljesítményűnek minősítenek? Első- és másodosztályú magyarokká tehetők-e a határon túli magyarok egy szerv döntése alapján? Sőt kétségbe vonható-e az adott személy magyarsága, hiszen az illetékes szerv a kérvényező magyarságát állapítja meg? Megtagadható-e a

pozitív ajánlás attól a személytől, aki például a helyhatósági választások kampányidőszakában a magyar párt korrupciós polgármesterjelöltje ellen kampányol, illetve egyszerűen valamely más okból, például a neki jobban tetsző program okán a másik jelölt mellett kampányol, kimondva vagy ki nem mondva az okot? Kétségbe vonható-e emiatt, hogy magyar-e? A státustörvény most elemzett koncepciója ezt lehetővé teszi. Megtehető-e ugyanez egy olyan személlyel, akinek nincs gyermeke, nem tagja egyetlen társadalmi szervezetnek sem, nem politizál aktívan, szóval egyszerű magyar ember, de valamilyen személyes okból nem tetszik a helyi ajánlást kiállítóknak? S megadható-e az ajánlás ugyanennek a személynek, ha az előbb említett korrupciós, de a magyar párt színeiben indul polgármesterjelölt mellett kampányol? Jár-e a státusigazolvány gyermekeknek, hiszen nekik nincs, nem is lehet semmilyen nemzeti teljesítményük? Ha nem, hogyan vehetnek rész a koncepcióban szereplő tanulmányi versenyeken? Ha igen, milyen szempontok alapján? Ha pedig az adott gyermeknek nincsen státusigazolványa, de jól tanul, akkor nem versenyezhet ugyanolyan kedvezményezett körülmények közt, mint igazolvánnyal rendelkező társa? Tegyük még hozzá a lehetőséget, hogy a státusigazolvánnyal rendelkező személy esetleg még rosszabb tanuló is, és kevésbé készült fel a versenyre. S végül, ha egy gyerek nemzeti teljesítmény nélkül kaphat státusigazolványt, miért nem kaphat egy felnőtt? Ha pedig a gyermek nem kaphat, akkor milyen életkortól mérjük nemzeti teljesítményét?

A státusigazolvány megadása összekapcsolódik a magyar mivolt elismerésével. Az kaphat státusigazolványt, akit magyarnak ismer el a politikai pártokból, korporációiból, esetleg társadalmi szervezetekből álló helyi és országos testületek sora. Fordítva tehát, akinek nem ítélik oda az igazolványt, azt magyarnak sem ismerik el. Arról egyben azt a döntést is meghozzák, hogy az illető nem magyar. S itt fel kell tenni a kérdést, összhangban van-e a koncepció a nemzeti identitás szabad megválasztásának jogával? A most elemzett változata aligha. Márpedig az identitásválasztás szabadságát számos nemzetközi dokumentum szögezi le mint emberi jogot, s mint a nemzeti kisebbségek védelmének egyik alapelvét. A koncepció azt a kérdést veti fel, hogy élhet-e az ember ezzel a joggal saját nemzeti közösségén belül, vagy sem? Tartozhat-e az adott nemzeti kisebbséghez részben eltérő sajátosságai ellenére, azaz alkothat-e kisebbséget a kisebbségen belül? (8) Más perspektívából vizsgálva a kérdést, megvonható-e tőle a jog, hogy tagja legyen egy olyan közösségnek, amelyben el tudja érni olyan céljait, melyeket közösségen kívül, egyénként nem képes elérni az ember? (9)

E jogok megtagadása az egyéntől, persze társadalmi következménnyel jár. Ha tehát a döntéshozó által elvárt politikai és társadalmi magatartás alapján döntik el valakiről, hogy magyar-e vagy sem, akkor nem egy, és nem is két ember fogja dühösen elismerni a negatív döntést, lemondva magyarságáról. Egyszerűen a mostani koncepcióban az a lehetőség is benne van, hogy asszimilatív hatása is lesz.

Foglaljuk össze az eddigieket. A koncepció nem az érintettek aktuális és részletes vizsgálatra épülő tervezet, hanem a kettős állampolgárság ígérétéből történő fokozatos visszahátrálás folyamatának eredménye. Kialakítását Magyarországon nem előzte meg a parlamenti pártok alkotmányos egyetértése, hanem éles viták zajlottak a kettős állampolgárságról. Ezzel a koncepció magyarországi belpolitikai csaták részévé vált. De például Szlovákiában az érintettek, a szlovákiai magyarok körében sem előzte meg széles társadalmi vita a koncepciót, sem a közvélemény, sem pedig a szakértők túlnyomó többsége nem kapcsolódott be előkészítésébe, tartalmának kialakításába. Sőt, szövegét, tehát pontos tartalmát a legtöbben ma sem ismerik, annak egyetlen változata sem került a nyilvánosság elé. Formálásában csak egy aránylag szűk tárgyalócsoport vesz részt.

A koncepció biztosítja minden Magyarországgal szomszédos ország magyar állampolgára számára a státusigazolvány elnyerését. Ezt a problémát úgy kívánja megoldani, hogy nem az egyén, hanem egy szervezet dönt az egyén nemzeti identitásáról. Ezért a koncepció nem jogokról, hanem kedvezményekről beszél. E kedvezmények ugyanakkor úgy mond a magyarokat illetik meg. Ám azt, hogy ki a magyar, a koncepció szerint a határon túli magyar közösségek állapítják meg. Később azonban kiderül, hogy a valóságban egy közelebbiről meg nem határozottan létrehozandó határon túli magyar szervezet dönti el, ki magyar, s ki nem magyar. Egy ilyen rendszer teret nyit a kedvezmények megadásának, megtagadásának, megvonásának hatalmi célokra való felhasználására a magyar közösségek politikai életén belül, de a korrupciónak, és egyéni viszálykodásnak is.

A koncepció által felsorolt kedvezmények köre a szlovákiai magyarok nagyobbik részét nem érinti. A legtöbb kedvezmény a kisebbségi magyarok legtevékenyebb rétegének jut. Ugyanakkor a koncepció nem tartalmaz részletes stratégiát az ingadozók, az asszimilációra hajlamosak különféle rétegeivel kapcsolatban. S végül a szociális kedvezményeknél nem derül ki azok tényleges nagysága, nem tudható pontosan, mire is vonatkoznak és mennyiben.

Maga a probléma persze sokkal mélyebb. Tulajdonképpen egészen addig az elképzelésig nyúlik vissza, hogy az emberek helyes társadalmi viselkedé-

se egy, a helyes viselkedést átlátó és hordozó vezetőréteg hatalommal való felruházásának függvénye. A határon túli magyar nemzeti kisebbségek akkor válnak jobb magyarokká, ha egy csoport hatalmat kap a kezébe, amellyel erre vezetheti és kényszerítheti őket. Számos baj van ezzel az elképzeléssel, mint azt jól tudjuk. Az egyik, hogy egy ilyen vezetőréteg tagjai gyakran – finoman fogalmazva – nem a megadott közjó elérésére, hanem magánjavukra használják szerzett hatalmukat. Eközben pedig magánjavukat nyilvánítják közjónak. Nemzeti kisebbségek tagjai az efféle konfliktusokhoz nemcsak hatalomért folytatott politikai küzdelemmel, korrupcióval, avagy a támasztott feltételek teljesítésével viszonyulhatnak, hanem a konfliktusos közegből való kilépéssel, azaz asszimilációval is.

A koncepció által említett „szerződéses nemzet-koncepció” elképzelésének ezért elsődlegesen a magyar egyének közti társadalmi szerződés elveire kellene épülnie. Ám a koncepció sokkal inkább a magyar állam és a határon túli kisebbségi „állam” hordozói, azaz politikai szervezetek, korporációik és esetleg más szervezetek által létrehozott felső szerv közti szerződést érti alatta, amelynek szabályoznia kell a kisebbségi egyén nemzeti magatartását, megadva neki vagy megvonva tőle a magyarsághoz tartozást. Sőt, a koncepció kialakulásának folyamatát figyelve, még inkább jelentené ez Magyarország és a magyar kisebbségek nemzeti törvényhozóinak szerződését, azokét, akik a nemzeti ethosz hordozóiként jelennek meg. Az ehhez hasonló társadalomképekben rejlő feszültség régóta ismert. „Egy teljesen tudatosan-akaratlagosan választott társulás fogalma, melynek moralitását a csatlakozás szabadsága alkotja, valamint egy organikus közösség ideája, melynek fejlődése nem ismer tudatosságot, tervezést, s amelynek tagjai szentségtörésnek tekintik magát a gondolatot is, hogy a közösségi hagyományok elfogadása szabad választás tárgya lehet, nyilvánvalóan fundamentálisan eltérő logikai rendbe tartozik, melynek egyikét a konstruktivista racionalizmus, másikat pedig a historicista tradicionalizmus címkéjével szokás ellátni.”(10)

A népakarat felismerője nem a nép. „A közmegegyezés kizárva, hisz az csak a magánérdek konszenzusa lenne, a többségi határozat sem több mint a pillanatnyi többség különvéleménye.” (11) A nép is csak vak tömeg, amelyik, noha jót akar, ritkán tudja, mi a jó neki. „...mert amit a nép valójában akar, az nem a valódi népakarat.” Ez utóbbi tudója a törvényhozó, aki mint isten a masinériából jelenik meg az empirikus emberek gyarló világában: „Istennek kellene lennie, aki törvényeket ad az embereknek.” (12)

Jean-Jacques Rousseau útját a társadalmi szerződéstől a lengyel alkotmányig sokan bejárták már a történelemben, vigasztalan végeredménnyel. Nem szükséges, hogy nemzeti problémáink megoldásához mi is ezen meneteljünk.

A státustörvény előkészítésének mostani szakaszában is volna lehetőség a szükséges vizsgálatok elvégzésére mind a határon túli magyarok körében, mind pedig a törvény magyarországi és nemzetközi vonatkozásaival kapcsolatban. De a törvény nyilvános vitáját is le lehetne még folytatni az érintettek körében. És persze világossá lehetne tenni, mit enged, s mit nem enged a nemzetközi jog, valamint ennek függvényében, mely problémák megoldását lehet törvénnyel segíteni, és melyekét más eszközökkel. Ebben a folyamatban pedig ki lehetne alakítani a lehető legszélesebb egyetértést mind a határon túli magyar emberek, mind pedig a magyarországi magyar emberek közt. Az ember jogaira építő szerződéses nemzet-koncepciónak olyannak kell lennie, amelyiknek az egyik fő célja, hogy a nemzet egymás emberi méltóságát tisztelő szabad emberek közös értékeiket ápoló, s egymást segítő közössége legyen, másik célja pedig, hogy éppen ezért minél többen kívánjanak csatlakozni e közösséghez, s minél kevesebben forduljanak el tőle.

JEGYZETEK

1. A szomszédos államokban élő magyarokat megillető egyes kedvezményekről szóló törvény koncepciójának súlyponti kérdései. 2000. júliusi változat
2. U.o.
3. U.o.
4. U.o.
5. U.o.
6. U.o.
7. U.o.
8. E jogot elemzi például Leslie Green: *Internal Minorities and their Rights* című tanulmánya. In.: Will Kymlicka: *The Rights of Minority Cultures*, Oxford University Press, 1995.
9. Ezzel a kérdéssel foglalkozik például Michael Walzer: *Membership c.* tanulmányában. In.: Shlomo Avineri and Avner de-Shalit: *Communitarianism and Individualism*, Oxford University Press, 1994
10. Ludassy Mária: A nemzet kétféle fogalmáról, in.: „Sem velem, sem nélkülem” Változatok a szabadság témájára, T-Twins Kiadó, 1996. 39.o.
11. Ludassy Mária: Kényszer és szabadság, in.: *Téveszméink eredete*, Atlantisz 1991. 21.o.
12. U.o.